

За издавача
Раде Ристовић, директор

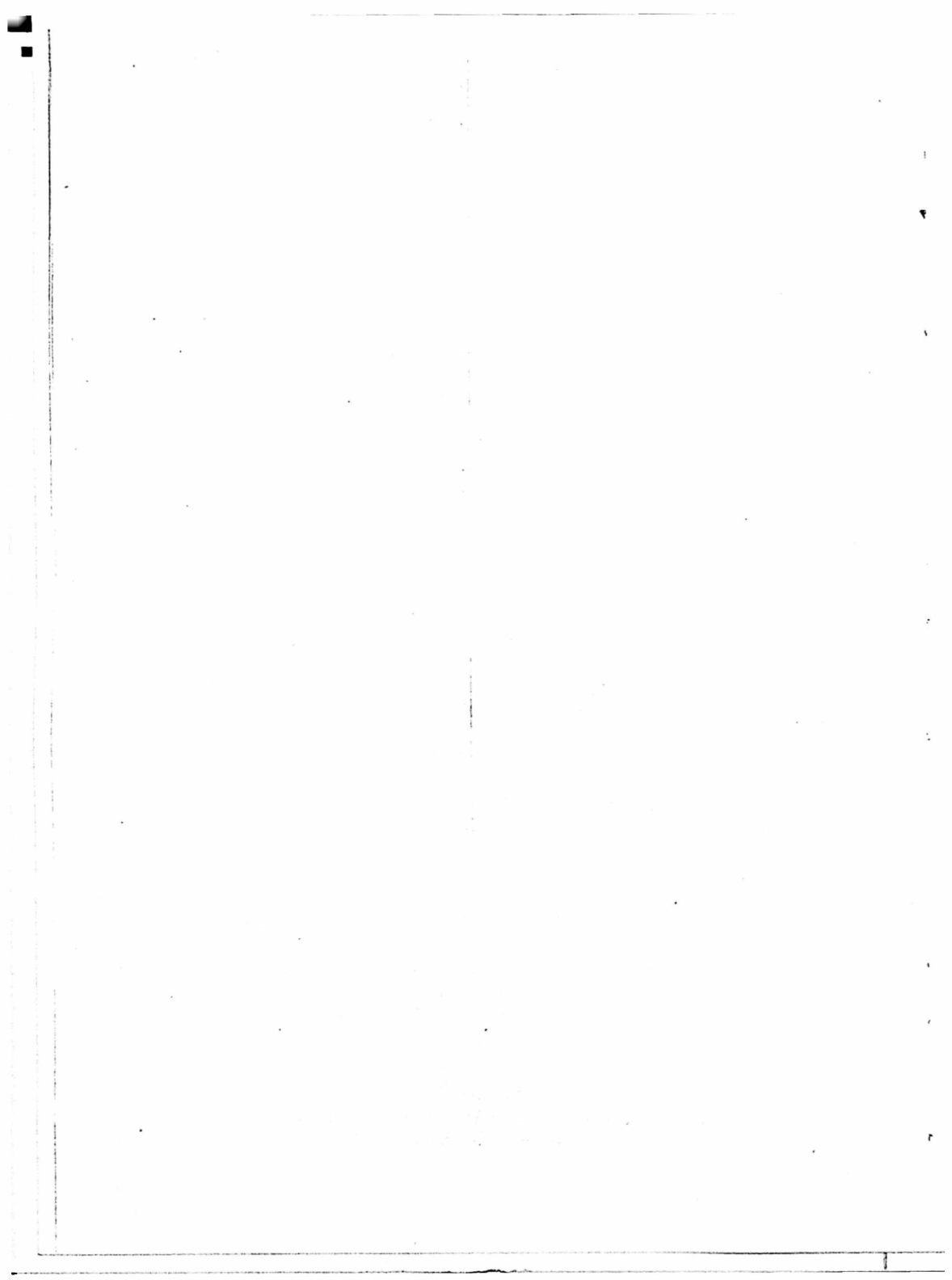
Главни и одговорни уредник
Сања Терзић

Јован Дучић

ПЈЕСМЕ



ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства“ а. д.
Источно Ново Сарајево, 2018.



Јован Дучић
– пјесник страшне међе, свјетлости и духа народа

„Велики брег Леутар који се диже изнад мог родног Требиња, као модро платно између неба и земље, носи илирско или грчко име по речи елефтерија, што значи слобода. Са овог се брега види на ведром дану, преко мора које је у близини, обала Италије. Тај велики видокруг није био без утицаја на мој завичај и његове људе” (Јован Дучић, „Белешке о себи”).

Јован Дучић (1874, Требиње–1943, Гера) један је од највећих пјесника српске књижевности 20. вијека и налази се на врху наше историје књижевности од Петра Петровића Његоша, Лазе Костића до Васка Попе и Ивана В. Лалића. Мало је пјесника у историји српске поезије који су имали тако велики животни опус и срећу да се школују у иностранству, живе у улози дипломате широм Европе спајајући најбоље тековине свјетске књижевности и српског културног наслеђа. Дучић је рођен у Требињу и тиме је већ био предодређен на сусрете динарског крша и медитеранских вјетрова. То је јединство које је остварио у својој поезији и због тога га можемо сматрати нашим првим правим медитеранским пјесником. Поред тога, Дучићев пјеснички опус је у посљедњој фази живота, од 1941. до 1943. године, обиљежен патриотским пјесмама које свједоче о страдању српског народа у Другом свјетском рату. У „Благу цара Радована” Дучић пише: „Лиричар ће постати великим песником само онда када буде казао велике истине о трима највећим и најфаталнијим мотивима живота и уметности: о Богу, о Љубави и о Смрти”. Јован Дучић ће закључити да то нису дали ни Гете, Шели или Тагора, али да је то пут пјесника.

У пјесничким збиркама и циклусима пјесама Дучић је пјесник најузвишенијих стихова о љубави, смрти и Богу. На крају, Јован Дучић је и пјесник најљепших сонета, углађених стихова, француског александринца, врхунске риме и версификаторског умијећа. Поезија Јована Дучића је у свим фазама развоја узвишена пјесничка ријеч отменог требињског принца међу српским пјесницима. Због тога заслужено у Требињу, на Црквинама данас можемо да се поклонимо сјенима Јована Дучића у Херцеговачкој Грачаници. Јован Дучић био је личност која је обиљежила српску књижевност као пјесник, есејиста и дипломата.

Биографија, гјела

Јован Дучић рођен је 1874. године у Требињу, иако постоје претпоставке да је рођен 1872. према сјећањима Светозара Ђоровића. Као година његовог рођења званично је прихваћена 1874. У Требињу је завршио основну школу, а у Мостару трговачку и од 1890. до 1891. учитељску школу. Од 1891. до 1893. завршава учитељску школу у Сарајеву, а потом ради као учитељ у Бијељини. Због политичких разлога и отвореног отпора аустро-угарској власти, протјеран је у Манастир Житомислић. Ради као учитељ у српској школи у Мостару од 1895. до 1899. Био је члан друштва „Гусле” и оснивач и члан уредништва књижевног листа „Зора”. Као и Светозар Ђоровић, добио је отказ због политичког дјеловања. Те 1899. године напушта Мостар и одлази у Женеву на студије на Филозофско-социолошки факултет. Од тада Јован Дучић улази у токове европске књижевности и сарађује са часописима у Србији („Српски књижевни гласник”, „Летопис Матице српске”). Прву збирку „Пјесме” објављује 1901. године у издању мостарске „Зоре”. Од 1906, када завршава факултет, запослен је у Министарству иностраних дела у Београду. У издању Српске књижевне задруге 1908. објављује „Песме”, а у сопственом издању пјесме и пјесме у прози – „Плаве легенде” и „Песме”. Током 1910. године постављен је за аташеа у Цариграду и затим у Софији. Већ 1911. године у издању београдског издавача „Браћа Цвијановић” објављује четврту књигу „Песме”. Од 1912. до 1927. ради као аташе, отправник послова и представник у посланствима и Друштву народа у Риму, Атини, Мадриду, Женеви и Каиру.

Постаје и дописни члан Српске краљевске академије. Приређује и објављује „Сабрана дела” у двије књиге – „Песме сунца” и „Песме љубави” 1929. године. Већ сљедеће, 1930. објављена је трећа књига „Сабраних дела”, „Царски сонети”, „Плаве легенде” и „Градови и химере”. Иако је пријевремено пензионисан 1929. године, поново је враћен у дипломатску службу 1931. као посланик у Будимпешти. Те године изабран је за редовног члана Српске краљевске академије. Сљедеће, 1932. објављено је „Благо цара Радована”. Од 1933. до 1941. посланик је у Риму, амбасадор у Букурешту и Мадриду. Послије окупације Југославије 1941. одлази у Геру (Индијана, САД), гдје борави код рођака до смрти (7.4.1943). Од 1941. до 1943. објављује монографију „Гроф Сава Владиславић” и публикује у српској штампи у САД политичке колумне и патриотску поезију. На дан његове смрти, 7. априла 1943, излази посљедња збирка пјесама „Лирика”. Сахрањен је у порти Манастира Светог Саве у Либертвилу. На залагање српске дијаспоре посмртни остаци Јована Дучића пренијети су у његову завјетну цркву – Херцеговачку Грачаницу, на Црквинама, 2000. године.

Пјесничко дјело Јована Дучића

У овом избору лирике Јована Дучића одабрали смо 80 пјесама према „Сабраним делима” 1929/1930. и унијели седам пјесама из „Отаџбинског циклуса”, који је настајао од 1941. до 1943. у САД, гдје су пјесме објављене у часописима српске дијаспоре. Пјесме су подијељене према књигама и циклусима како их је Јован Дучић именовao као ауторску вољу у „Сабраним делима” и према биљешци у посљедњој пјесничкој књизи „Лирика”, која припада циклусу „Вечерњих песама”.

Поезија Јована Дучића припада епохи модерне или парнасoсимболизма у српској књижевности. Прву збирку Дучић је објавио 1901. године и од тада историчари српске књижевности, а прије свих Јован Деретић рачунају почетак овог књижевног периода који траје до 1917. и завршава се са смрћу Милутина Бојића и Владислава Петковића Диса. Дучићева поезија на самом почетку припада насљеђу парнасизма, али и јаком утицају родне Херцеговине у кругу са савременицима и пријатељима,

Алексом Шантићем и Светозаром Ђоровићем у Мостару. Прве пјесме и збирке пјесама добиле су позитивне критике Јована Скерлића и Богдана Поповића, највећих ауторитета српске књижевне историје и критике у периоду од 1900. до 1918. године. Позитивне реакције критичара наставиле су се и за наредне збирке пјесама после 1918. године када наступа период авангарде. Јован Дучић текстом „Споменик Војиславу” 1901. године отвара нову епоху модерне или парнасосимболизма ослањајући се на Војислава Илића као претечу версификаторског умијећа, изузетног осјећања за пејзаж и мелодију нашег језика.

Пјесништво Јована Дучића у тематском погледу захвата веома широк распон, али се посебно истичу његове пјесме посвећене љепоти природе, темама љубави, смрти, просторима старе српске историје (Призрен), медитеранском духу града Дубровника и његовог барокног периода, а у посљедњим пјесмама објављеним у „Лирици” и у часописима у САД достиже врхунац мисаоне поезије, метафизике, вјере у Бога и најпотреснијих стихова о страдању отаџбине. Ријетки су пјесници који су прошли овакав развојни пут – свака сљедећа књига пјесама била је боља од претходне да би у посљедњим годинама живота досегао врхове метафизичког пјесништва и изразите патриотске поезије. Јован Дучић је сам саставио избор својих пјесама које сматра својом посљедњом пјесничком вољом те их је објавио у четири књиге „Сабраних дела” 1929. и 1930. године. Издање које је пред нама прати избор из Дучићевих књига „Сабраних песама”, али на крају, као пето поглавље, додајемо и пјесме настале током боравка у САД. Збирка „Лирика”, која је објављена на дан Дучићеве смрти 7. априла 1943, према пјесничковој биљешци припада циклусу „Вечерњих песама” и због тога смо је смјестили у тај циклус. Прву књигу „Стихова” и прво поглавље овог избора чине пјесме из циклуса „Сенке по води”, „Јадрански сонети”, „Јутарње песме”, „Вечерње песме” са избором из „Лирике”, „Сунчане песме”, „Душа и ноћ”. Све те пјесме настале су у Паризу, Женеви, Софији и Атини од 1900. до 1923, а „Лирика” је објављена 1943. године. У циклусима „Сенке по води” и „Душа и ноћ” Дучић је пјесник херцеговачких пејзажа, природе, али је више рационалан док у „Јадранским сонетима” прелази у приморски

амбијент. У првом циклусу „Сенке по води” Дучић уводи нове стилске фигуре, биран језик и стил којим унапређује наше пјесништво. Тако су стихови: „Слушам у мирној љубичастој ноћи / где шуште звезде”, једна од најљепших пјесничких слика српске модерне поезије. Уводећи синестезију као стилску фигуру која спаја више чула, а стиже из француског симболизма, Дучић обогаћује наш пјеснички језик спајајући љубичасту ноћ, шуштање звијезда и лирско ја које ужива у том колоплету звукова и слика. Ови стихови из пјесме „Акорди” представљају антологијске стихове наше поезије. У истом циклусу налазимо и „Јабланове”, који „страсно шуме у ноћи” и данас су једна од најљепших метафоричких слика српске поезије. У пјесми „Подне” Дучић оживљава атмосферу острвског поднева као тренутка апсолутног мира у коме лирско ја ужива у идиличном простору гдје трепти „слан и модар мирис мора”, „шуме олеандри”, „љубичасте горе”, а „галеб светлуца” над пучином мора. Све су то метафоричке и синестезијске слике, збир осјећања и приморског пејзажа које се јављају први пут у српској поезији на почетку 20. вијека.

„Јадрански сонети” представљају велики искорак у Медитеран и по томе је Дучић наш први пјесник који је описао тај простор, али и његову историју. Како је Милан Кашанин запазио: „Дучић уноси у српски пејзаж дискретну тишину и велику светлост. Ни у чијим стиховима нема толико сунца и неба, толико сјаја и пространства као у његовим Јадранским сонетима”. У Дучићево време, кад за већину Срба Јадран није био реалност него сан, ти стихови су били више него песме – били су откриће”. Овим циклусом Дучић је увео и сонет у модерну српску поезију доказујући све могућности те форме којој нису били склони старији пјесници српске књижевности. Дучић се са Ракићем и данас сматра мајстором сонета и версификаторског умијећа. Циклус „Јадрански сонети” је због тога веома значајан за развој српске поезије. Отменост сонета као форме и тематика Дубровника представља медитеранског Дучића, који је и мјестом рођења у Требињу био близак тој култури и свијету. Циклуси „Јутарње песме”, „Вечерње песме” са „Лириком” и „Сунчане песме” врхунци су Дучићеве поезије у тематском, формалном, стилском и значењском нивоу. Оне представљају

вегетативне токове дана и ноћи, прате круг кретања Сунца, од јутра до вечери, а потом улазе у дубоку ноћ. Та ноћ је ноћ оностраног у „Вечерњим песмама”, гдје се човјек обраћа Богу, прелази границу земаљског свијета и улази у просторе небеског, вјечног. Мада је Дучић та три циклуса смјестио у прву књигу „Стихова”, видимо да је цијела посљедња фаза мисаоне поезије смјештена у „Лирику”, која се послје више од 20 година утква у „Вечерње песме”. Тиме Дучић постаје наш метафизички пјесник који је досегао највише домете као Његош, Лаза Костић и Иван В. Лалић. Како је примијетио Александар Петров: „Тајна вечери сједињује се са тајном јутра... те две тајне су границе живота. Смрт и рађање се преплићу, преливају једна у другој”. Новица Петковић је тумачећи ове циклусе Дучића назвао „пјесником страшне међе” јер су насловима упућени на рођење, успон и залазак дана. У „Сунчаним песмама” влада мистика свјетлости и дана гдје се истичу пјесме „Ћук”, „Шума”, „Сунце”, „Бор”, „Буква” и „Мрави”, које су изврсне дескриптивне пјесме, али су испјеване и у славу љепоте и живота. Са друге стране, „Вечерње песме” са пјесмом „Међа” улазе у сфере метафизичког, оностраног и уводе питања о видљивости Бога, вјери, мијенама и сумњи у снагу пјесника. Због тога је то поглед преко међе која дијели два свијета: „Ко чека на међи? О, та / Највећа тајна што траје: / Граница двеју лепота / И двеју сујета! Шта је?”. Нису се случајно ту нашли и „Сунцокрети”, који се крећу према Сунцу и сабирају у себи „све жеђи овог света”, а свјетлост је код њих „мера и цена свију ствари”. У „Вечерњим песмама” Дучић је велики мисаони пјесник достојан свјетских антологија поезије. Мада је највећи дио живота био веома резервисан према вјери, православљу се са пуним срцем обратио тек при крају живота у „Лирици”, која је дио овог циклуса. Јован Дучић прелази границу људских сазнања. У пјесми „Богу” он се обраћа Богу тврдећи да је цио живот радио у славу његову, али да је тек сада свјестан колико је Створитељ несазнатљив земаљском човјеку. Због тога

Дучић каже: „А ти што сазда сунца и плод оранице, / Био си само Слутња, болна и стравична: / Јер свака Истина духа знаде за границе, / Једино наша Слутња стоји безгранична”. Јован Дучић је у „Вечерњим песмама” пјесник вјере, сумње, тајне Божјег

постојања, човјековог сазнања, тишине и метафизичких даљина у којима само одзвања глас Творца у пјесми „Тајна“: „Творче, кроз олуј и кроз ћутање, / Слушам све твоје сјајне гласове“. У пјесми „Повратак“ Дучић са усхићењем чека тренутак смрти у коме више неће бити границе између њега и Бога и то је једна од пјесама која узвишеним тоном казује о дубокој хришћанској вјери овог пјесника. То је вјера у вјечни загробни живот и свијест о човјеку као усамљеном бићу у космосу. У овом циклусу поред мотива осаме и усамљености човјека налазимо неколико везивних заједничких мотива који повезују пјесме као лајтмотиви. То су мотиви усамљености, пута, путовања, страха, међе као границе два свијета, непојамности Бога, феномен круга и кружног кретања човјека од рођења до смрти и даљине као симбола космоса. На крају овог пјесничког циклуса налази се пјесма „Химера“, која се јавља као глас бића које је прекорачило границу живота, јавља се са оне стране свијета у коме се само још сјећа земаљског архипелага.

Друга књига „Песме љубави и смрти“ и истоимени циклус садрже неке од најљепших љубавних пјесама и стихова о смрти као облику вјечности. „Песма сутона“, „Песма умирања“, „Песма тишине“, „Последња песма“ и „Песма жени“ представљају врхове европског пјесништва по степену духовности и сензибилитета. Слика жене је у овим пјесмама мисаона јер је постала симбол. Уводећи симбол, синестезију, дуги стих дванаестерац Дучић уноси у српску поезију неке од најважнијих особина француског симболизма. Код Дучића то није једна жена већ симболизација жене, универзална слика женског бића јер нема одређене већ универзалне љубави. Напротив, све Дучићеве пјесме о љубави јесу израз жеља, надања и оних изгубљених, разочараних часова. Због тога у пјесми „Жена“ Дучић пјева: „Ја сневам о жени, већој но све жене, / Чија ће лепота бити тајна свима, / Што је као божји дах у просторима, / Који не дотаче никог осим мене“. У пјесми „Сутон“ Дучић поред љубави уноси сумњу у тугу јер и кад је срећан, он слуги крај па ће казати: „Ја те волим једним жаром невеселим, / И сумњом у тугу и лепоту јада“. Пјесмом „Моја љубав“ он ће указати на контрадикторност љубавног осјећања које је изграђено на усхићењу и тишини као

контрастним стањима: „Сва је моја душа испуњена тобом, / као тамна гора студеном тишином”. Љубав и смрт су здружени код Дучића и када је љубавни жар најјачи, ту је тишина која злокобно уништава снове, љепоту, осјећања јер као што каже у „Последњој песми”: „Бол је дао овој љубави горчину, / Лепоту и тајну” и у „Песми умирања” да љубави умиру без збогом, док се у пјесми „Ђутање” приказује крај једног љубавног односа: „Остале су страшне речи неречене”, или: „Та блага музика љубави што ћути, / Има мир молитве у дубини духа...”. Напокон, једна од најпознатијих Дучићевих пјесама „Песма жени” јесте апотеоза пјесничкој имагинацији жене која је „тренутак”, „сен”, „сјајна реч у шуму”, али никад није постојала јер је створена у пјесничковој „тишини и чами” да би у поенти пјесме казао застрашујућу обману свих љубави и самоувјерења: „Јер све што љубимо створили смо сами”. Оваква филозофија љубави као самоувјерења и личних идеала које смо пројектовали у вољена бића дио је пјесничке илузије којој је и сам Јован Дучић служио.

У трећој књизи „Царски сонети” Дучић залази у историју српског народа до средњовјековног периода и обиљежава утицаје Византије. Већина пјесама ослања се на најславније тренутке српског царства, лик цара Душана и царског града Призрена, Жиче као прве цркве у којој су крунисани српски краљеви. Због тога у овом избору издвајамо најрепрезентативније пјесме: „Цар”, „Царица”, „Жича” и „Манастир”, посвећена подизању Манастира Светих архангела код Призрена као задужбине цара Душана. Све пјесме испјеване су у сонетној форми, савршеног римовања и изврсног стила. Овај циклус су многи критичари сматрали најмање вјеродостојним јер Дучић ипак није могао добро да познаје српску средњовјековну историју због недостатка студија и простора Косова и Метохије који су били окупирани до 1912. Тек после Првог свјетског рата било је могуће разгледање светиња које су често биле у веома лошем стању. Циклус „Моја отаџбина” чини низ пјесама са патриотском тематиком у којима је прва „Ave Serbia” дио Дучићевог осјећања да је српски народ један, а Србија његова мајка која обједињује сав народ расут по просторима Југославије. „Херцеговина” је пјесма која дефинише херојски народ овог региона коме припада и Дучић,

а слобода и част највеће су светиње јер то је земља: „Где су деца на мач име оца метла / Што живи у химни и у молитвама”. Циклус „Дубровачке поеме” чини низ пјесама посвећен Дубровнику, његовој славној прошлости и периоду барока са елементима дескрипције. Посвећен је Милану Ракићу и представља један од најгосподских израза грађанског и племенског свијета који Дучић уводи у нашу поезију. Такве су пјесме „Дубровачки мадригал”, у којем васкрсавају балови и кнезови или „Дубровачки карневал”, као један од култних догађаја на Страдуну са алузијамa на венецијанске карневале.

Четврта књига „Плаве легенде” је низ пјесама у прози. У овој књизи Дучић се показао као изузетан пјесник дескриптивних пјесама у прози, као једног новог и иновираниог жанра у то вријеме. Није случајно да су „Плаве легенде” посвећене Иву Ђипику, Дучићевом пријатељу, али и једном од најбољих приповједача у периоду модерне.

Посљедњи дио овог избора чине пјесме „Отацбинског циклуса”, које су настале од 1941. до 1943. године и штампане су у САД у часопису „Американски Србобран”. Веома дуго послје Другог свјетског рата ове пјесме нису биле у школским програмима јер су биле израз истинског патриотског осјећања за страдање српског народа у Независној Држави Хрватској (НДХ) и на просторима Босне и Херцеговине. За Дучића то је био период великог разочарања у пропаст Југославије и још погубнијег страдања српског народа. Пјесма „Врбас” настала је већ у октобру 1941. године поводом масовног убиства припадника српског народа: „Носи, српска реко, крв наших синова, / Јер кржаве реке свуд су наше међе”. У пјесми „Молитва”, која је објављена 1942. године, Дучић први пут пише у молитвеном тону за „невине што гину”. Пјесма „Босна” једна је од најпотреснијих пјесама која доноси дубоко историјско сазнање о трагичној судбини овог простора као мјеста трговине људима и судбинама док се царства само смјењују. Због тога Дучић као да вапи: „И ови те, Светла, иду да продаду: / Сви те вођи воде од трга до трга! / Само на пазару твоју цену знаду, / Твоју снагу мере по терету кврга...”. „Босна” је једна од најсублимнијих пјесама о историји овог простора на коме је буктала жеља за слободом док су се

смјењивали освајачи. У овој пјесми проговара и народна епска пјесма као алузија у лику старца Вујадина „још везаног”, Пеције и Голуба, Петра Мркоњића, Старине Новака, Баје Пивљанина. Сви ови епски јунаци народног пјесништва симболи су борбе за слободу у којој су се иза њихових леђа склапали мрачни рачуни странаца владара. „Лички мученици” су једна од застрашујућих слика вјешања и масовних убистава у Лици која су починили усташки злочинци: „Стрељају и сад на свим пољима, / Поред свих пута стоје вешала; / Падају бољи све за бољима, / С тлом српским крв се српска смешала”. „На обали Неретве”, у херцеговачком пејзажу шкрте земље и суве подине, гдје расте трње и стијена, Неретва је била свијетла и зелена ријека која је те 1943. године „румена од крви детиње” док поред њених обала пролазе хорде дивљих хајки. Заstraшујуће су слике крвавих зора што свићу по празним селима послје бројних страдања усташке војске. Мада је Јован Дучић био у САД, знао је веома добро за најгоре тренутке свога народа и циклус ових пјесама јесте његово пјесничко свједочанство. Поред њемачке окупације и НДХ српски народ био је и разједињен на партизански и четнички покрет. Дучић и то веома добро зна, па пјесмом „Вечној Србији” упозорава на раздор у народу као једно од највећих пошаста: „Чувај се, мој роде, својих странпутица, / Јер пут неизвесни увек је пут врајји. / Не бој се јастреба него кукавица, / Не бој се лажова него њине лажи”. Овом пјесмом Дучић призива јединство и највише идеале српског народа који се могу наћи само у истини, слози и слободарском путу. Само из крви хероја рађа се звијезда путовођа, казаће Дучић очински у посљедњим стиховима ове пјесме. „Југославији” је пјесма настала априла 1941. године као једна од угаслих идеја у коју су се уградиле куле Немањића, мошти светих краљева и крв мученика алудирајући на велике жртве српског народа у Првом свјетском рату које су уграђене у Југославију. Посљедња „Песма”, која је објављена из рукописа у књизи Александра Петрова „Мање познати Дучић”

„мој добри роде” топлином најближег сродника и у језгровитим сликама указује на заблуде: „Издајник и сад још у тврђави, / С убицом жртва другује”. У посљедњој строфи гласом дубоког очајања Дучић метафорама осликава стање пострадалог и разједињеног српског народа: „Ломан је, роде, мост на провали, / Свуд су у причест отров ставили... / С лупежом све су новце ковали, / С кривоклетником завет правили”.

Поезија Јована Дучића синтеза је бираних ријечи, лијепог стила, сонета, француског александринца, мирних пејзажа, медитеранских обала, мириса мора, љубави и смрти. То је поезија која је прешла пут од слободарског и кршевитог Требиња до углађених и мисаоних пјесама европских домета. На крају, Дучић је оставио најпотресније патриотске пјесме о српским жртвама Другог свјетског рата у контексту дугих историјских судара и мијена над његовом Босном и Херцеговином. Јован Дучић је пјесник великих љубавних, метафизичких пјесама и јединствене слике српског народа која се открива у једној његовој мисли: „Отаџбина није тло, ни племе, ни језик, него колективни дух једног народ”. Тај колективни дух Дучић је уткао у своје посљедње пјесме иако је био са друге стране океана.

Светлана Шеатовић

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

821.163.41-1

ДУЧИЋ, Јован, 1871-1943

Пјесме / Јован Дучић. - 1. изд. - Источно Ново Сарајево : Завод
за уџбенике и наставна средства, 2018 (Бања Лука : Атлантик бб). -
116 стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 3.000.

ISBN 978-99955-1-355-9

COBISS.RS-ID 7410456



„Забрањено је у цијелости и дјелимично прештамповати или неовлашћено умножавати публикације без сагласности издавача чија издавачка права нису престала, организовати трговину као и стављати у промет такве публикације” (члан 26 Закона о издавачкој дјелатности, „Службени гласник Републике Српске” број: 46/04).

2
2